

РОЗДІЛ II

ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ, ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ

УДК 130.2+316.286

<https://orcid.org/0000-0001-7629-2175>

РОЛЬ МУЗЕЇВ У ФОРМУВАННІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ: ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

С.В. Бережна, доктор філософських наук, професор, проректор з навчально-виховної роботи ХНПУ імені Г.С. Сковороди

В статті проведено філософсько-антропологічний аналіз функціонування музею. Зазначено, що світоглядні зміни, які спостерігаються в сучасному світі пов'язані з впровадженням філософсько-культурологічної парадигми, де центральне місце відведено людині. Музейна комунікація є своєрідним феноменом, що відбивається на житті людини, механізмах формування індивідуальної та суспільної свідомості, національному менталітеті. Завдяки речовій формі передачі інформації здійснюються операції з «ідеальними предметами», які представляють цінності певної соціальної групи, етносу, індивіда, відбувається формування особистості. Розкрито роль музеїв у формуванні ціннісних орієнтацій молоді, адже сучасні музеї є важливими осередками культурно-просвітницької діяльності, освіти й навчання. Зазначено, що творча інтерпретація музейних пам'яток здатна виявити трансцендентну сутність речей, перемкнути кут зору сучасника з актуально-соціального на культурно-історичні, тим самим перетворити образне експозиційне середовище на канал комунікації. Призначення музеїв відбивається у можливості надавати молоді ідейну, інтерактивну та матеріальну платформи для глибшого пізнання своєї етнічної ідентичності та сформувати мультикультурні компетенції. Схарактеризовано основні напрямки: антропологізм, толерантність, співчуття та повага до «Інших», самоповага до власної історії та культури тощо. Зазначено, що зараз відбувається становлення культурно-антропологічної картини розвитку людства і суспільства, що спирається на універсальні цінності та смисли. Музейна комунікація є соціокультурною технологією утворення нового якісного ступеня цивілізаційного розвитку суспільства, де стратегічним є урахування ментальних особливостей народу. Зроблено висновок, що музеї, як феномен культурної, національної, історичної пам'яті можуть стати дієвим інструментом для покращення розуміння сьогоденного світу та людини у світі.

Ключові слова: музей, цінності, людина.

Музей – один з провідних інститутів соціокультурної сфери, який є стабілізуючим фактором у житті суспільства. Нині у музеєзнавстві формується новий підхід, де оптика в музейній діяльності зосереджена не на

музейному предметі, а на людині – музейному експонаті та людині – відвідувачу.

Вперше цілісне філософське осмислення музею дано в роботах Н.Ф. Федорова, П.А. Флоренського і А.В. Бакушинського [1; 2]. Згодом, було обґрунтовано ідеологію «громадського служіння» музею в дослідженнях Ж. Баден та К. Хадсон [3; 4].

Для розгляду ролі ціннісних орієнтацій сучасної молоді в музейному просторі визначено зміст соціальної комунікації, проаналізовано механізм культурно-комунікаційної взаємодії представників символічного інтеракціонізму Г. Блумер, Дж. Міда, А. Роуз, Г. Стоуна [5].

Простежено функцію музею як помітного інструменту регулювання культурного життя, спираючись на роботи Н. Дензіна та Ю. Хабермаса [6].

Філософсько-антропологічний аналіз музею як поля культурної комунікації опрацьовано відповідно до концепцій П. Бурдьє про культурні та соціальні поля та Н. Лумана про культурну комунікацію, що сприяє декодуванню культурно-експозиційних символів музейного простору [7; 8].

Для розкриття філософсько-антропологічних смислів музейної комунікації в процесі формування культурної ідентичності та ідентифікації сучасних відвідувачів склали концепції і теорії М. Вебера, Е. Гідденс, Р. Зіммеля, Т. Лукмана, Е. Фром, А. Шюца [8-11]. Визначено місце відвідувача як рівноправного учасника діалогу, а не пасивного слухача або глядача.

Метою дослідження є філософсько-антропологічний аналіз ролі музеїв у формуванні цінностей сучасної молоді. Поставлена мета передбачає вирішення таких дослідницьких завдань:

- на основі емпіричного дослідження визначити філософсько-антропологічні складові ціннісної культури сучасного музею;
- розглянути культурно-комунікаційну специфіку музею в процесі соціалізації людини в трансформаційних суспільствах;
- охарактеризувати вплив модерних процесів соціокультурної комунікації і тенденцій розвитку суспільства і культури на диверсифікацію

музейної практики;

- установити типи відвідувачів музеїв та способи участі в соціокультурній комунікації музейного простору.

Об'єкт дослідження – способи формування цінностей в контексті трансформації і модифікації музейної діяльності.

Предметом дослідження є механізм соціокультурної комунікації як інноваційний ресурс музею.

Новітній час шукає і буде шукати свої цінності – нові символи, які зможуть ефективно утримувати сучасні спільноти в модерному публічному дискурсі. Але головним є те, що в центрі вивчення стає людина.

Кардинал Любомир Гузар у статті «Духовні цінності» наголошував на тому, що якщо в українському суспільстві є бажання докорінно змінити напрям розвитку, то необхідно змінити систему цінностей. При цьому, «...визначення таких цінностей – це не пошуки в темряві, це радше ствердження досвіду суспільств і народів, які на таких цінностях успішно будували своє суспільне життя».

На думку відомого українського історика Я. Грицака, в Україні останні десятиліття ми спостерігаємо розрив поколінь. Дослідник підкреслює, що властивістю України є те, що тут склалося нове покоління, яке має повністю набір нових цінностей. Молодь за своїми цінностями набагато ближче до своїх ровесників в Чехії, Словаччині, Польщі, Нідерландах чи Англії, аніж до українців – своїх батьків.

Вагому роль у формуванні ціннісних орієнтирів молоді відіграють державні та громадські інституції. Сучасні музеї набувають іншого змісту і форми, вони стають центрами освіти, комунікації, культурної інформації і творчих інновацій.

За даними УНІАН, сьогодні в Україні близько п'яти тисяч різноманітних музеїв, при цьому лише 470 українських музеїв знаходяться в державній та комунальній власності. Це одна з найбільших цифр у світі. Наприклад, у Німеччині є 3200 музеїв, у Великій Британії – 2200, у Франції –

1900, в Італії – 1800.

Музеї формують дві групи цінностей: матеріальні – це знаряддя і засоби праці, предмети і речі безпосереднього споживання та духовні – це ідеї, теорії, думки тощо.

В контексті роботи головна увага буде зосереджена на філософсько-антропологічному змісті цінностей сучасних музеїв.

Дункан Камерон в роботі «Музей: храм чи форум?», розмірковує над сучасним призначенням музею, запитує: яке призначення має сучасний музей: «Місце для поклоніння минулому чи можливість обговорити сьогодення?». Дослідник вважає, що «... музей – це культурний інститут сьогодення, і хоча його завданням є зберігати пам'ять про минуле, він має бути невід'ємною частиною сьогоденної культурної ситуації. І це – сьогоденній виклик для музеїв Європи».

Можемо виділити 4 провідні цінності музеїв:

1. **Антропоцентрична.** Рада з музейної антропології визначає свою місію «в тому, щоб сприяти розвитку антропології в контексті музеїв та суміжних інститутів», адже людина в музеї шукає співпереживання, можливості ідентифікуватися з певними персонажами чи подіями. І це легше зробити за допомогою простих людських історій. Зараз відбувається переорієнтація на оформлення експозицій, де головними персонажами не полководці, битви чи перемоги, а долі людей-солдатів, військовополонених, цивільних, дітей, жінок, родин.

В філософії формування простору музею вагоме місце посідають відвідувачі. Виділяють чотири головних категорії у мотиваціях людей, які йдуть у музей – соціальна, інтелектуальна, емоційна і духовна.

Отже, розглянемо ці категорії більш детально.

Перша категорія - *соціальна мотивація*. «Це спосіб гарно провести час, особливо із друзями та родиною».

Інтелектуальна мотивація – відвідувачі ставлять за мету отримати нові знання при візиті до музею. Навчитися самим або заохотити до навчання

дітей. Це історики, критики, люди з професійними чи академічними інтересами.

Третя мотивація – *емоційна*. Люди з емоційною мотивацією хочуть *відчутти* минуле, отримати чуттєвий досвід.

Четверта категорія – *духовна мотивація*. Відвідувачі відокремлюють матеріальні від духовних цінностей. Музей – те місце, де ці люди можуть «перезарядити свої батареї». Дуже мало людей має духовну мотивацію – лише кілька відсотків відвідувачів.

2. Просвітительська. Президент Міжнародної ради музеїв – Жорж-Анрі Рів'єр – пропагував ідею еко-музею, тобто інтеграції закладу у місцеву громаду. Просвітительська функція використовується з широким використанням ІТ-технологій та інтерактивних методів (квести, досліді, майстер-класи).

3. Глобальне бачення світу. Включення музеїв у глобальну історію світу дозволяє проаналізувати взаємовплив історичних явищ, таких як колоніалізм, работоргівля та імперіалізм, - так само як соціальні, культурні та художні явища. Важливою рисою сучасних музейних експозицій є рефлексія щодо впливу історії/культури сусідніх держав та суспільств на власний розвиток.

4. Толерантність. Важливими музейними темами стають примирення, міграція, вигнання. Вагоме місце посідає толерантне відношення до «питання пам'яті» різних соціальних та етнічних груп. Впродовж останніх десятиліть, музеї дедалі більше перетворилися на місця примирення. Примирення з минулим, і між колишніми конфліктуючими сторонами, але не намагаючись гармонізувати історію. Де-не-де музеї вже функціонують як авангард і такі, що задають тон в цій дуже важливій для суспільства роботі.

Наприклад, в другій половині ХХ століття в музеях Німеччини основними темами стали: нацистська Німеччина, Голокост, фашизм, Друга світова війна. Вони проводили сер'йозну просвітницьку роботу з метою допомоги суспільству, особливо молодому поколінню.

В австралійських музеях є експозиції, які показують колонізацію території очима аборигенів.

Отже, взаємодія музею з суспільством обумовлено як структурою феномена музею, так і потребами суспільства в музеях, музейним ставленням людини до дійсності. Музеї певним чином формують стратегію розвитку громади/суспільства. Експозиції та інша музейна діяльність може ставати інструментом для покращення розуміння сьогодення та задовольняє запити людей сьогодення.

Філософсько-антропологічний аналіз дозволяє зробити висновок, що музей допомагає сформувати цінності: толерантність, співчуття та повагу до «Інших», самоповагу до власної історії та культури, поглибити розуміння взаємозв'язку глобальних процесів.

Список використаних джерел

1. Фёдоров Н. Ф. Сочинения. - К.: Думка, 1982. - 709 с.
2. Бакушинский А. В. Художественное творчество и воспитание. - М.: НМ, 1925.- 296 с.
3. Баден Ж. История истории искусства: от Вазари до наших дней/Режим доступу: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/bazen_isist/
4. Hudson K., Nicholls A. The Cambridge guide to the museums of Britain and Ireland/K. Hudson, A. Nicholls.- Cambridge-New York-Melbourne-Sydney: Cambridge university press, 1987. -452 p.
5. Николаев В. Герберт Блумер и символический интеракционизм// Социальные и гуманитарные науки. Сер. 11. Социология. - М.: ИНИОН РАН, 2008. - № 1. - С.105-114.
6. Habermas J. The theory of communicative action. Vol 1. Reason and the rationalization of society. Polity Press, Cambridge, 2004. - 324 p.
7. Bourdieu P. Practical Reason. On the Theory of Action. Cambridge: Polity Press, 1998. - 218 p.
8. Луман Невероятные коммуникации / Пер. с нем. А. М. Ложеницина; Под ред. Н. А. Головина // Проблемы теоретической социологии. Вып.3. СПб.: Изд-во СПбГУ, 2000.
9. Вебер М. Избранные произведения. Перевод, с нем., сост., общ.ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; предисл. П.П. Гайдено. - М.: Прогресс, 1990. -808с.
10. Шюц А. Структури життєсвіту / А. Шюц, Т. Лукман; пер. з нім. та післямова В. Кебуладзе. - К.: Український Центр духовної культури, 2004.- 362 с.
11. Гіденс Е. Соціологія.- Київ: Думка, 1999.- 221 с.
12. Фромм Е. Революція надії [урипки] / Пер. з англ. В. Курганський. // Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія. - Київ: «Либідь», 1996. - С. 135- 192

References

1. Fëdorov N. F. Sochyneniya. - K.: Dumka, 1982. - 709 s.
2. Bakushynskiy A. V. Khudozhestvennoe tvorchestvo y vospytanye. - M.: NM, 1925.- 296 s.
3. Baden Zh. Ystoryia ystoryu yskusstva: ot Vazary do nashykh dnei/ Rezhym dostupu: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/bazen_isist/
4. Hudson K., Nicholls A. The Cambridge guide to the museums of Britain and Ireland/K. Hudson, A. Nicholls.- Cambridge-New York-Melbourne-Sydney: Cambridge university press, 1987. -452 p.
5. Nykolaev V. Herbert Blumer y symvolycheskyi ynteraktyonyzm// Sotsyalnye y humanyarnye nauky. Ser. 11. Sotsyolohyia. - M.: YNYON RAN, 2008. - № 1. - S.105-114.
6. Habermas J. The theory of communicative action. Vol. 1. Reason and the rationalization of society. Polity Press, Cambridge, 2004. - 324 r.

7. Bourdieu P. Practical Reason. On the Theory of Action. Cambridge: Polity Press, 1998.- 218 r.
8. Luman Neveroiatnye kommunykatsyy / Per. s nem. A. M. Lozhenytsyna; Pod red. N. A. Holovyna // Problemy teoreticheskoi sotsyolohyy. Выр.З. SPb.: Yzd-vo SPbHU, 2000.
9. Veber M. Yzbrannyye proyzvedeniya. Perevod, s nem., sost., obshch. red. y poslesl. Yu. N. Davydova; predysl. P P. Haidenko. - M.: Prohress, 1990. -808s.
10. Shiuts A. Struktury zhyttiesvitu / A. Shiuts, T. Lukman; per. z nim. ta pisliamova V.Kebuladze. - K.: Ukrainskyi Tsentri dukhovnoi kultury, 2004.- 362 s.
11. Gidens E. Sotsiolohiia.- Kyiv: Dumka, 1999.- 221 s.
12. Fromm E. Revoliutsiia nadii [uryvky] / Per. z anhl. V. Kurhanskyi. // Suchasna zarubizhna sotsialna filosofii: Khrestomatiia. - Kyiv: «Lybid», 1996. - S. 135- 192.

РОЛЬ МУЗЕЕВ В ФОРМИРОВАНИИ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ: ФИЛОСОФСКО-АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

С.В. Бережная

В статье проведен философско-антропологический анализ функционирования музея. Отмечено, что музейная коммуникация является своеобразным феноменом, который отражается в механизмах формирования индивидуального и общественного сознания, национальном менталитете.

Раскрыта роль музеев в формировании ценностных ориентаций молодежи. Отмечено, что задача музеев отражается в возможности предоставлять молодежи мировоззренческую, интерактивную и материальную платформы для более глубокого познания своей этнической идентичности и сформировать мультикультурные компетенции.

Охарактеризованы основные направления: антропологизм, толерантность, сострадание и уважение к «Другим», самоуважение к собственной истории и культуре и т.п. Отмечено, что сегодня происходит становление культурно - антропологической картины развития человека и общества, опирающегося на универсальные ценности и смыслы. Сделан вывод, что музеи, как феномен культурной, национальной, исторической памяти могут стать эффективным инструментом для улучшения понимания сегодняшнего мира и человека в мире.

Ключевые слова: музей, ценности, человек.

THE ROLE OF MUSEUMS IN SHAPING THE VALUE ORIENTATIONS OF MODERN YOUTH: PHILOSOPHICAL AND ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS

S.V. Berezhnaya

The article deals with the philosophical and anthropological analysis of the functioning of the museum. It is noted that the outlook changes that are observed in the modern world are connected with the implementation of the philosophical and cultural paradigm, where the central place is reserved for a person. Museum communication is a peculiar phenomenon that is reflected in human life, mechanisms of formation of individual and social consciousness, national mentality.

Thanks to the real form of information transmission operations are carried out with "perfect objects" that represent the values of a particular social group, ethnic group, individual, and the formation of a personality. The role of museums in shaping the value orientations of youth is revealed, because modern museums are important centers of cultural and educational activity, education and training. It is noted that the creative interpretation of museum monuments is capable of detecting the transcendental nature of things, switching the viewer's perspective on the actual - social to the cultural - historical, thus transforming the imaginative exposition environment into the communication channel.

The purpose of museums is reflected in the ability to provide young people with an ideological, interactive and material platform for a deeper understanding of their ethnic identity

and to form multicultural competencies. The main directions are described: anthropologism, tolerance, compassion and respect for "Others", self-respect for own history and culture, and others like that. It is noted that now the formation of the cultural and anthropological picture of the development of humanity and society, based on universal values and meanings, is underway. Museum communication is a socio-cultural technology for the formation of a new qualitative degree of civilizational development of a society, where the strategic consideration is to take into account the mental characteristics of the people. It is concluded that museums, as a phenomenon of cultural, national, historical memory, can become an effective tool for improving the understanding of today's world and man in the world.

Keywords: museum, values, person.